

صفحه نشرده "گزارش‌های استنادی مجله" (ICR) چگونگی کاربرد آن در مطالعات کتابسنجی

رؤیا مقصودی ذریه

عضو هیأت علمی و رئیس اداره تحلیل اطلاعات و مجموعه سازی کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی

چکیده

مقاله حاضر ضمن تحلیل استنادی، به معرفی صفحه نشرده "گزارش‌های استنادی مجله"^۱ پرداخته است. موارد استفاده، گروه‌های استفاده کننده و چگونگی استفاده از صفحه نشرده توضیح داده شده، و مسائلی از قبیل چگونگی محاسبه عامل تأثیر^۲ و نیم عمر مجلات مورد استناد^۳ شده بیان گردیده است. در نهایت چگونگی شناسایی مجلات پر استناد و معتبر هر رشته موضوعی از طریق این صفحه نشرده آموزش داده شده است. کلید واژه‌ها: استناد. گزارش‌های استنادی مجله. تحلیل استنادی. نیم عمر. عامل تأثیر

1. Journal Citation Reports

2. Impact Factor

3. Cited Half-Life

مقدمه

از جمله روش‌های عینی علمی که از طریق آن می‌توان به بررسی مآخذ منابع مختلف پرداخته و با تحلیل نتایج به دست آمده و از طریق شمارش تکرار استفاده از یک منبع، پر استنادترین و معتبرترین منابع را شناسایی کرد، روش تحلیل استنادی است. چنانچه بپذیریم که دفعات استفاده از یک اثر می‌تواند به طریق اولی در شناسایی اعتبار آن مؤثر باشد، استفاده از روش تحلیل استنادی می‌تواند برای تعیین معتبرترین منابع به کار آید. "گزارش‌های استنادی مجله" منبعی است که "مبنتی بر روش تحلیل استنادی بوده، و از طریق شمارش تعداد استناد به مقالات مجلات در یک دوره زمانی مشخص، پر استنادترین مجلات را در زبانه‌های موضوعی مختلف شناسایی و معرفی می‌کند.

صفحه فشرده گزارش‌های استنادی مجله (JCR)

"گزارش‌های استنادی مجله" منبعی ضروری، جامع و منحصر به فرد برای ارزیابی مجلات خارجی است که از داده‌های استنادی بیش از ۷۰۰۰ عنوان مجله علمی پرفنی از سراسر جهان تهیه گردیده است. پوشش این اثر چند رشته‌ای و بین‌المللی است و مجلات بیش از ۳۰۰۰ ناشر از ۶۰ ملیت جهان را دربردارد.

این اثر همه موضوعات مختلف علوم، فن آوری و علوم اجتماعی را شامل می‌گردد و ارتباط میان مجلات استناد کننده و استناد شونده را در قالبی روشن و آسان مشخص می‌سازد. صفحه فشرده گزارش‌های استنادی مجله شامل داده‌های انتشاراتی یک سال گذشته مجلات است که سالانه در دو ویرایش جداگانه قابل استفاده است.

- ویرایش علوم که شامل داده‌های بیش از ۴۵۰۰ مجله در حوزه علم و فن آوری است.

- ویرایش علوم اجتماعی که شامل داده‌های بیش از ۱۴۰۰ مجله در حوزه علوم اجتماعی است.

JCR به موارد زیر پاسخ می‌دهد:

- مؤثرترین مجلات

- پراستنادترین مجلات

- مجلات هسته

- بهترین مجلات

صفحه فشرده JCR می‌تواند مورد استفاده گروه‌های زیر قرار گیرد:

کتابداران: در مدیریت مجموعه و بودجه‌بندی اشتراک؛

ویراستاران: در بررسی کارآیی سیاست‌ها و اهداف ویرایشی و بررسی موقعیت مجله؛

ناشران: در نشان دادن رقبای، برای مشخص کردن فرصت‌های جدید انتشاراتی و اخذ

تصمیم در مورد انتشارات جاری؛

مؤلفان: در مشخص کردن آنکه در چه مجلاتی اقدام به چاپ مقاله کنند، برای استحکام

وضعیت مجلاتی که در آن مقاله چاپ می‌کنند، و برای تعیین مجلاتی که به تحقیق آنها

مربوط است؛

تحلیل گران اطلاعات: در دنبال کردن گرایش‌های کتابسنجی، برای مطالعه جامعه

شناسی انتشارات علمی و فنی، و بررسی الگوهای استنادی رشته‌های مختلف.

گرچه JCR نوعی راهنمای منحصربه‌فرد و ضروری برای انتخاب مجلات علمی و

فنی است، نباید آن را به عنوان تنها منبع اطلاعاتی برای مقایسه و ارزیابی نشریات در

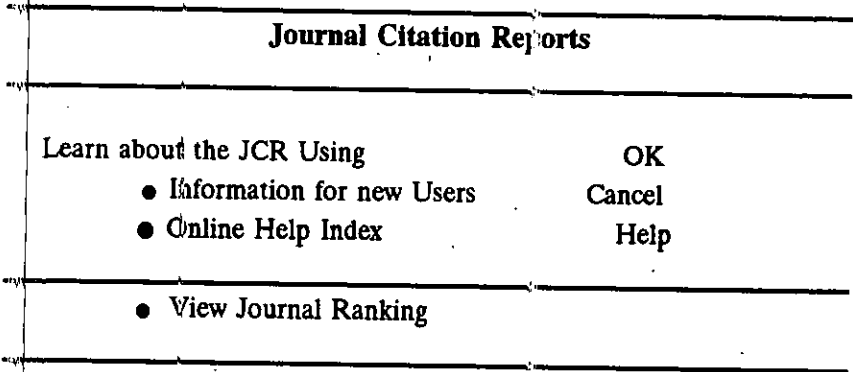
نظر گرفت. داده‌های کمی این منبع می‌تواند به عنوان مکمل دروندادهای عینی و کیفی از

قبیل بررسی و مرور دقیق، و نظرات متخصصان موضوعی قلمداد گردد.

چگونگی استفاده از صفحه فشرده JCR

پس از نصب نرم‌افزار با دوبار کلیک کردن روی ایکون مربوط، صفحه زیر باز

می‌گردد (شکل شماره ۱).

شکل ۱. پنجره ورودی گزارش‌های استنادی مجله

با انتخاب قسمت *View Journal Ranking* صفحه دیگری باز می‌شود که معمولاً مکان انتخاب پایگاه‌های قابل دسترسی در دو ویرایش علوم یا علوم اجتماعی، و یا سال‌های متفاوت نسخه موجود را داده است. با انتخاب هر یک از آنها مجلات مربوط به آن ویرایش و یا سال خاص ارائه می‌گردد.

پنجره رتبه‌بندی مجلات^۱

با ورود به این پنجره، لیست الفبایی عناوین خلاصه شده مجلات مشاهده می‌گردد که اطلاعاتی از قبیل شماره *JSSN* عامل تأثیر، شاخص نزدیکی^۲، تعداد مقالات و نیم عمر مجله را در مقابل دارد. ستون اول و دوم این پنجره ستون انتخاب مجله و ستون رتبه مجلات است.

در پنجره قابل مشاهده مجله‌ای که در بالاترین ردیف قرار گرفته با نوار انتخاب مشخص گردیده است. با کلیک کردن هر یک از عنوان‌ها، دسترسی به آن عنوان امکان‌پذیر می‌گردد. در بالای پنجره خط نوار ابزار شامل آیکون‌های موجود در شکل ۲

1. Journal Ranking Window

2. Immedicy Index

دیده می‌شود. در پایین پنجره نیز نوع نظم مجلات، نوع فیلتر مورد استفاده، تعداد مجلات و تعداد مجلات انتخاب شده مشاهده می‌گردد.

print	save	Move to	Pub. Info	Citing Jour.	Cited Jour.	Source Data	Sort	Filter	Impact Factor	Immediacy Index	Cited Half-life	Help
-------	------	---------	-----------	--------------	-------------	-------------	------	--------	---------------	-----------------	-----------------	------

شکل ۲. ایکون‌های موجود در نوار ابزار گزارش‌های استنادی مجله

هریک از ایکون‌های شکل بالا با شمای خاص خود در صفحه فشرده گزارش‌های استنادی مجله نمایش داده شده‌اند.

اطلاعات کتابشناختی مربوط به هر عنوان، از طریق دوبار کلیک کردن عنوان مورد نظر و یا از طریق ایکون مربوط در نوار ابزار قابل دسترسی است. این اطلاعات شامل عنوان کامل مجله، عنوان خلاصه شده، ISSN، فاصله انتشار، ناشر، آدرس ناشر، کشور، زبان و موضوع مجله است.

لیست مجلات استناد شونده و استناد کننده

با انتخاب هر یک از عناوین، امکان مشاهده مجلات استناد کننده و استناد شونده آن مجله به همراه تعداد استنادها در هر سال خاص داده شده است. براساس این اطلاعات می‌توان مشخص کرد که کدام مجلات، در کدام سال‌ها، چه تعداد استناد به مجله مورد نظر داشته، و همچنین مجله مورد بررسی نیز به کدام مجلات، کدام سال‌ها و چه تعداد استناد داشته است. برای این منظور لازم است که در خط نوار ابزار ایکون مربوط را کلیک کرده یا از منوی View، گزینه‌های Citing Journal Listing و Cited Journal Listing انتخاب گردد.

عامل تأثیر

محاسبه عامل تأثیر در انتخاب مجلات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا

باتوجه به فاصله انتشاراتی مجلات مختلف، تعداد اسنادها به تنهایی نمی تواند نشان دادن درجه اعتبار یک مجله نماید واقع شود، بلکه تعداد مقالات منتشر شده آن مجله نیز قابل دقت است. بنابراین، در بنیای مجله ای که در یک سال خاص ۳۰ مقاله داشته و ۱۰۰ بار مورد استناد واقع شده و مجله ای که ۱۵۰ مقاله داشته و ۱۰۰ بار مورد استناد قرار گرفته، مطمئناً مجله اول از اعتبار بیشتری برخوردار بوده است. عامل تأثیر هر مجله بر اساس میزان اسنادهای تعلی گرفته به آن مجله در دو سال گذشته، تقسیم بر تعداد مقالات آن مجله در دو سال قبل، قابل محاسبه است، برای مشاهده محاسبه عامل تأثیر هر یک از عناوین می توان از طریق کلیک کردن دکمه مربوط در ابزار یاگزینا Impact Factor از منوی Calculation عمل کرد (شکل شماره ۳).

**Journal Citation Reports(JCR) on CD-ROM-1999 Science Edition
Impact Factor Calculation**

Journal: **ACISTRUCT J**

Impact Factor: **0.345**

Cites in 1999 to articles published in:

1997=	31
1998=	18
97+98=	49

Number of articles published in:

1997=	73
1998=	69
97+98=	142

Calculation:

$$\frac{\text{Cites to recent articles}}{\text{Number of recent articles}} = \frac{49}{142} = 0.345$$

شکل ۳. نحوه محاسبه عامل تأثیر

**Journal Citation Reports(JCR) on CD-ROM-1999 Science Edition
Cited half-life Calculation**

Journal Cited: ACISTRUCT J

Cited half-life: 6.5

Cumulative percent of 1999 cites to articles published in:

1999	1998	1997	1996	1995
0.95	6.67	16.51	20.95	30.48
1994	1993	1992	1991	1990
46.03	54.60	62.86	73.02	79.05

Calculation:

The half-life integer-

the number of Years from the current year to the year $\leq 50\%$ is cumulated

The half-life Fraction

A- Subtract the percentage reached just before 50% from 50%

B- Subtract the percentage reached just before 50% from the percentage in the next column to the right

C- Divide the result A by result B and truncate to the nearest tenth

شکل ۴. نحوه محاسبه نیم عمر

چنانچه در شکل شماره ۴ ملاحظه می گردد، نیم عمر مجله ACI Structural Journal

نیم عمر مجله

نیم عمر مجله در واقع مدت زمانی را که مقالات در موضوعات مختلف از تازگی برخوردار بوده، و استفاده از آنها در مطالعات بعدی می‌تواند حائز اهمیت باشد، نشان می‌دهد.

در بررسی استنادی مجله، نیم عمر استناد شونده عبارت از تعداد سال‌هایی است که ۵۰ درصد یا نیمی از همه استنادهای پذیرفته شده توسط مجله را در سال جاری نشان می‌دهد، و نیم عمر استنادکننده عبارت از تعداد سال‌هایی است که ۵۰ درصد یا نیمی از تمامی استنادهای صورت گرفته توسط مجله را در سال جاری نشان می‌دهد.

برای مشاهده نحوه محاسبه نیم عمر مجلات استناد شونده یا استنادکننده هر یک از عناوین می‌توان از طریق کلیک کردن اکنون مربوط در نوار ابزار و یا با انتخاب گزینه Cited half-life یا Citing half-life از منوی Calculation عمل کرد. (شکل شماره ۴).

عدد ۶/۵ بوده است. گزارش‌های استنادی مجله به روش زیر نیم عمر مجلات را محاسبه کرده است:

۱. تعیین قسمت صحیح عدد نیم عمر که در مورد مجله مذکور عدد ۶ بوده است. برای تعیین قسمت صحیح نیم عمر باید از طریق شمارش سال‌هایی که ۵۰ درصد استنادها را در برداشته‌اند اقدام کرد، برای نمونه، در مورد مجله ACI Structural Journal تعداد سال‌هایی که ۵۰ درصد مقاله‌ها را پوشش داده‌اند ۶ سال (سال‌های ۱۹۹۴-۱۹۹۹) بوده است.

۲. تعیین قسمت اعشار عدد نیم عمر به طریق زیر است:

الف. درصد قبل از ۵۰ درصد کم گردد. بنابراین، در مورد مجله مورد اشاره خواهیم داشت: $۳/۹۷ = ۴۶/۰۳ - ۵۰$.

ب. درصد قبل از ۵۰ درصد ستون بعد از ۵۰ درصد کم گردد. بنابراین، در مورد مجله مورد اشاره خواهیم داشت $۸/۵۷ = ۴۶/۰۳ - ۵۴/۶۰$.

ج. حاصل بند الف بر بند ب تقسیم گردد. پس خواهیم داشت:

$$۳/۹۷ - ۸/۵۷ = ۰/۴۶ = ۰/۵$$

فیلتر کردن مجلات

مجلات موجود در گزارش‌های استنادی مجله را می‌توان با استفاده از یکی از فیلترهای زیر محدود ساخت:

۱. ناشر

۲. کشور

۳. مجلات انتخاب شده^۱

۴. زمینه موضوعی^۲

با انتخاب فیلترهای "ناشر" و "کشور"، مجلات مربوط به یک ناشر یا یک کشور

خاص بازیابی می‌گردند. فیلتر "مجلات انتخاب شده" زمانی کاربرد داشته که قبلاً در پنجره رتبه بندی مجلات، عنوانی از مجلات انتخاب شده باشند.

فیلتر "زمینه موضوعی" پر استفاده‌ترین فیلتر در بین فیلترهای یاد شده است که براساس آن می‌توان مجلات مربوط به رشته‌ای خاص را شناسایی، و در بین آنها پر استنادترین مجلات را مشخص کرد. لازم به ذکر است که در یک زمان مشخص، تنها امکان انتخاب یک فیلتر وجود دارد. همچنین کار با سایر فیلترها، همانند کار با فیلتر زمینه موضوعی است که در پیل چگونگی استفاده از آن توضیح داده خواهد شد.

فیلتر زمینه موضوعی و چگونگی استفاده از آن جهت شناسایی مجلات یک رشته برای شناسایی مجلات رشته‌ای خاص، ابتدا ایکن مربوط به فیلتر از خط ابزار کلیک شده یا از منوی Options، گزینه Filtering Journal انتخاب گردد. پنجره باز شده امکان فیلتر کردن مجلات را از چهار طریقی که قبلاً بیان گردید، فراهم می‌آورد. با انتخاب فیلتر Category و کلیک ایکن Filter، پنجره‌ای باز می‌گردد که دارای دو قسمت مجزا در طرفین است. در سمت چپ بخشی تحت عنوان Available Categories مشاهده می‌گردد، که در واقع لیستی از موضوعات تعریف‌گرفته به مجلاتی است که در گزارش‌های استنادی مجله مورد بررسی واقع شده‌اند، و در سمت راست بخشی تحت عنوان Selected Categories قرار گرفته است. در وسط پنجره نیز ایکن Move to مشاهده می‌گردد. برای انتخاب یک یا چند موضوع مرتبط به هم، لازم است که، از طریق نوار پیمایشی، موضوع مورد نظر انتخاب گردد پس از آن با دوبار کلیک کردن دکمه Move to موضوع انتخاب شده از بخش Available Categories به بخش Selected Categories منتقل می‌گردد. برای مشاهده مجلاتی که موضوع آنها انتخاب گردیده، لازم است دکمه Filter که در پایین پنجره قرار گرفته است کلیک شود.

در این مرحله پنجره‌ای باز می‌شود که در آن لیست مجلات مربوط به موضوع انتخاب شده به صورت الفبایی عنوان اختصاری، مشاهده می‌گردد. چنانچه دات گرد در نمایش نواری پایین صفحه تعداد مجلات فیلتر شده که در واقع مجلات مورد نظر

هستند، مشاهده می‌گردد.

نظم بندی مجلات

مراحل بالا که در ارتباط با فیلتر کردن مجلات ارائه گردید، همه مجلات یک ناشر، یا یک کشور یا یک رشته موضوعی را به صورت الفبایی عنوان اختصاری مجلات ارائه می‌دهد. حال برای اینکه دریابیم کدام مجلات در انتشارات یک ناشر خاص، یا در رشته موضوعی خاص از سایر مجلات هم گروه معتبرترند لازم است با نظم بندی‌های گزارش‌های استنادی مجله آشنا گردیم.

چگونگی نظم بندی مجلات

نظم بندی مجلات را می‌توان با کلیک کردن روی دکمه Sort در نوار ابزار، یا با برگزیدن Sorting Journal از منوی Options مشاهده کرد. در این مرحله پنجره‌ای باز شده که امکان نظم بندی‌های ذیل را برای مجلات فراهم کرده است:

۱. نظم بندی براساس عنوان اختصاری مجلات؛
۲. نظم بندی براساس تعداد استناد به مجلات؛
۳. نظم بندی براساس عامل تأثیر مجلات؛
۴. نظم بندی براساس شاخص نزدیکی مجلات؛
۵. نظم بندی براساس نیم عمر مجلات.

با انتخاب هر یک از انواع نظم بندی‌های بالا مجلات مورد نظر براساس آن مرتب و ارائه می‌گردد. در این حالت لازم است پس از انتخاب نوع نظم بندی مورد نظر، اکنون Sort کلیک گردد. در صورتیکه برای مثال نظم بندی Impact Factor انتخاب گردد، کلیه مجلات موضوع انتخاب شده بر اساس میزان Impact Factor مرتب خواهد گردید. در اینجا اعداد تعلق گرفته به مجلات که در ستون دوم از سمت چپ قرار گرفته، نشان دهنده رتبه‌های مجلات و درجه اعتبار آنهاست و براساس آن می‌توانیم پی ببریم که پراستنادترین مجلات در رشته موضوعی مورد نظر با توجه به میزان مقالات ارائه شده کدام عناوین بوده است.

لازم به ذکر است که در نواز نمایشی پایین صفحه نوع نظم بندی، نوع فیلتر و تعداد

مجلات آمده است. همچنین، در همه قسمت‌های این صفحه فترده امکانات و Print و Help گنجانده شده است.

مأخذ

Journal Citation Reports: Quick Reference Guide. USA: Institute for Scientific Information, Inc. 1999.